

**БАР'ЄРИ ТА УМОВИ ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ У ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ:
ЄВРОПЕЙСЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Алла Василюк, доктор педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла
Коцюбинського (Україна)

**BARRIERS AND CONDITIONS OF THE FORMATION OF
CREATIVE COMPETENCE
IN SCHOOL EDUCATION: EUROPEAN STUDIES**

Alla Vasylyuk, Doctor of Sciences in Pedagogy, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Публікацію присвячено висвітленню проблеми перешкод, а також пошуку умов щодо формування креативної компетентності в сучасних школах європейських країн. Використано результати зарубіжних досліджень.*

***Ключові слова:** бар'єри, креативні компетентності, шкільна освіта, європейські дослідження.*

***Abstract.** The publication is dedicated to highlighting the problem of obstacles, as well as finding conditions for the formation of creative competence in modern schools of European countries. The results of foreign studies were used.*

***Key words:** barriers, creative competences, school education, European studies.*

За всієї складності суспільно-політичних змін, що відбуваються впродовж останніх десятиліть у різних регіонах світу, їх неоднозначності й суперечливості трансформацій, прогресуюче зміцнення демократичного правління є домінуючою тенденцією суспільної еволюції кінця ХХ століття. Зокрема, пост-соціалістичні країни пройшли період трансформації через відмову від авторитарного суспільства до побудови суспільства демократичного або громадянського.

Моделі тоталітарного або авторитарного суспільства відповідала адаптаційна освітня парадигма, сутність якої полягала у пристосуванні молоді генерції до існуючих суспільних, політичних, господарських та економічних умов. Ця парадигма сприяла зміцненню організації суспільного життя і збереженню політичної моделі даного устрою. При цьому освіта становила важливий чинник у процесі засвоєння оточуючої дійсності і формування відповідних суспільних, господарських та культурних цінностей. Однак адаптаційна парадигма освіти, яка «заморожувала зміни», замінюється на критичнокреативну чи трансформаційну, яка одночасно спонукає до інновацій, творчості, змін оточуючого світу. Така парадигма притаманна

демократичному та громадянському суспільству. На її основі ґрунтуються нові теоретичні підходи щодо виховання і навчання з сконцентрованою на створенні умов для необмеженого та вільного розвитку особистості, врахуванні потреб і прагнень осіб, поширенні універсальної системи гуманістично-демократичних цінностей, які повинні зайняти в освіті належне місце.

Згідно критично-креативної парадигми, загальна мета освіти передбачає розвиток у молоді спроможності до критичного оцінювання оточуючої дійсності (суспільно-економічної, політичної та ін.) та творчого її перетворення. Відтак, формування критичної компетентності особистості є важливим стратегічним завданням програми розвитку освіти країн ЄС.

Однак, все ще існує проблема, пов'язана із недостатністю можливостей для формування креативної компетентності в сучасних європейських школах. Зокрема, науковці Інституту перспективних технологічних досліджень (*Institute for Prospective Technological Studies*) у м. Севільї (Іспанія) оприлюднили результати проведених масштабних досліджень (у межах наукового проекту щодо виявлення бар'єрів креативності та інновацій у шкільній освіті в різних європейських країнах). У дослідженнях брали участь 82 експерти з понад 20 країн. До цієї роботи було задіяно шкільних інспекторів, державних радників з питань освіти, педагогів та науковців із спеціалізацією викладання нових технологій, творчого чи інноваційного навчання. Командами дослідників здійснено порівняльний аналіз національної та регіональної шкільної документації, що стосується посилення креативності, проведено масштабні опитування учителів.

Отримані дані свідчать про чинники, які перешкоджають або блокують педагогічні інновації та креативність в освітній політиці та практиці.

Виокремлено перешкоди по формуванню креативної компетентності, а саме:

1. Невідповідність між освітньою політикою та практикою. Зрозуміло, що хоча креативність (як гучне слово) є популярною в навчальному дискурсі на рівні освітньої політики в деяких країнах, у більшості випадків вона пов'язується із традиційними предметами художньо-естетичного циклу. Риторичний погляд на креативність, обмежений мистецтвом або практичними предметами, охоплює як політичний, так і практичний контексти. У національних навчальних програмах зрідка представлено вказівки щодо досягнення розвитку креативності з інших предметів, ніж образотворче мистецтво, як, наприклад, математика. Але на програмне забезпечення і обслуговування, на стратегію електронного навчання або підготовку вчителів по застосуванню інноваційних технологій виділяються скромні фінансові ресурси.

2. Низький статус професії вчителя у суспільствах. До професії вчителів подекуди ставляться з крайньою неповагою. Їх не підтримує уряд, міністри

висловлюють коментарі, на кшталт «сьогодні навіть діти знають більше, ніж наші вчителі». Знецінюються новації та ігноруються наполегливі зусилля з боку освітян щодо змін в освітньому процесі.

3. Низька зарплата вчителів. Однією із причин недостатнього зосередження на формуванні інноваційних компетентностей у школах є доволі низька зарплата вчителів, особливо на початку професійної кар'єри.

4. Практика зовнішнього контролю (або педагогічного нагляду) для «контролю» або «покарання» вчителів, які не виконують формальні вимоги, орієнтовані на певні показники). Часті так звані «каральні» перевірки шкіл та оцінювання роботи вчителів вважаються однаково руйнівними для інновацій та креативності. Хоча немає і необхідного прямого зв'язку між фактичною автономією та інноваційною практикою вчителів. Зокрема, вчителі в Італії мають досить високий рівень незалежності і самостійності роботи, однак переважно дотримуються усталених і традиційних моделей освітньої практики.

Як стверджують експерти, вчителі потрапляють у середину політичної боротьби, між прогресивними закликами до трансформації та інновацій в шкільній освіті та більш консервативними, що підтримують важливість традиційного навчання для підвищення «якісного навчання» у ключових предметних галузях знань. Педагоги відчують себе розчарованими та фрустрованими, оскільки їм нав'язують виконання численних «невідповідних завдань», не пов'язаних з їхніми безпосередніми педагогічними обов'язками. Це обмежує час та енергію, які можуть бути присвячені стимулюванню креативності. Через перевантажені навчальні програми залишається мало часу для продуманого обговорення та критичних процесів чи інноваційних підходів. Це стосується багатьох європейських країн, за винятком скандинавських (де ситуація не є такою розпачливою).

5. Опосередковано розвитку креативних компетентностей перешкоджає рейтинг шкіл, який переважно ґрунтується на показниках зовнішнього незалежного оцінювання. Експерти Європейської Комісії поділяють тезу (яка часто зустрічається в науковій літературі), що істотною проблемою у школах є система письмових підсумкових екзаменів (тестів), яка гальмує інноваційність учителів та зменшує можливість креативності учнів. Невирішеною проблемою залишається відсутність чіткої, застосовної і ефективної основи для оцінювання рівня креативної компетентності з різних шкільних предметів (з огляду на стандартні підходи в оцінюванні тестів). Пріоритетними на іспитах є грамотність та обізнаність. Також у мас-медіа висловлюються занепокоєння з приводу «падіння стандартів» щодо рівня функціональної грамотності громадян в багатьох країнах Європейського Союзу. Зокрема, в контексті результатів міжнародних досліджень якості освіти PISA, які мають значний вплив на національну освітню політику.

6. Переважання стереотипів (пріоритет надання системи знань над формуванням критично-креативного мислення).

Бар'єром у розвитку творчості педагога і його учнів подекуди є шкільне середовище. Трапляються ситуації, коли творчого вчителя чи творчого учня через відмінний від звичного підхід до навчання або виконання певного виду роботи не завжди позитивно сприймають та цінують у шкільному колективі. Це означає, що сучасна школа, навіть якщо вона ґрунтується на альтернативній освіті, часом обмежується стереотипами. Тобто, більше зосереджується на засвоєнні програмного змісту ціною формування критично-креативного мислення. Відтак, така школа дає учням мало шансів для їх креативного розвитку.

7. Недостатність якісного методичного забезпечення вчителів щодо формування критично-креативного мислення учнів. Бар'єром для інноваційної практики також вважається заборона деяким шкільним керівництвом використовувати на уроках портативними цифровими пристроями, починаючи від мобільних телефонів до калькуляторів. Усе ще бракує сучасних інноваційних та критичних підручників, пристосованих для різних рівнів здібностей та мовних груп дітей і молоді. Відсутність доступності інноваційних та креативних ресурсів в Інтернеті іншими мовами, ніж англійська, може перешкоджати навіть тим викладачам, які бажають використовувати можливості цифрових технологій.

Разом з тим, навіть у школах, які мають найсучасніші засоби, такі як інтерактивні дошки, мультимедійні проектори, ноутбуки та навчальні майданчики, може перетворитися на малокорисний непотріб за відсутності творчої уяви та спроможності їх інноваційно використовувати.

8. Професійний булінг учителів заважає їм комфортно почуватися і працювати. Педагоги переживають конфлікти з колегами, а також збільшується моральне та фізичне насильство з боку учнів та їх батьків. Вони потерпають від низького статусу та подекуди їх принижують публічно. Тому можна сказати, що мотивація вчителів до інновацій та креативності є надзвичайно низькою. Особливо не доцільною є практика відкритих занять. Зокрема, вчителів пригнічує необґрунтована критика й негативне ставлення до них колег.

9. Низька мотивація щодо впровадження інноваційних змін. Мало стимулів до інновацій у системі освіти. Вчителі у значній мірі не отримують морального схвалення та матеріальної підтримки чи винагород, що могло б стимулювати прагнення для вдосконалення педагогічної діяльності.

Натомість, експерти виявили багато відмінних та новаторських практик у школах досліджуваних країнах. Але зазвичай їх ініціювали і підтримували лише поодинокі вчителі-інноватори або ті, хто фінансово не залежить від своєї роботи. Як тривожна тенденція, вказано на недостатність відповідних

тренінгів для педагогів по формуванню вмінь творчого перетворення навчального середовища.

Експерти стверджують, щоб сприяти креативності та інновацій у формальній освіті, необхідна істотна підтримка на кількох рівнях:

- адекватне фінансування шкіл, підвищення заробітної плати вчителям та скорочення робочого часу;

- модернізація змісту підготовки вчителів та шкільної освіти задля вивільнення часу на дидактичні ігри, експерименти та різноманітні навчальні проекти;

- робота з батьками, висвітлення в медіа-засобах проблеми важливості інноваційних підходів до освітнього процесу, спрямованих на формування у дітей та учнівської молоді креативної компетентності;

- залучення вчителів до оцінювання навчальних планів та програм;

- навчання вчителів рефлексивності та рекурсивності;

- пропагування культури креативності через надання можливостей вчителям самостійно викладати дисципліни, без зайвих скорочень або тестувань; – залучення провідних фахівців та громадськості до дискусій через національні та місцеві засоби масової інформації.

Міжнародними експертами вказувалися й випадки, коли і культура, і керівництво чутливі до цінностей інновацій та креативності. Тоді ми стикалися з деякими найкращими практиками на національному чи місцевому рівні, зокрема:

- оцінювання та нагородження учасників колективних міжшкільних проектів (Данія, Шотландія);

- створення шкіл без стін (під відкритим небом) з новими можливостями альтернативного навчання (Естонія);

- широке розповсюдження творчих змагань з математики та природознавства із участю дітей різних вікових груп та шкіл (Австрія, Люксембург);

- шанобливе оцінювання вчительської діяльності та досвіду, що призводить до міцних та надихаючих стосунків зі школярами (Фінляндія, Швеція).

Важливими рисами креативної компетентності вчителя є гнучкість, тобто здатність до імпровізації, відкритість до нових ідей, розвинена уява. На думку експертів, компетентності у сфері креативності можна досягти за умови, якщо вчитель: отримав якісну професійну освіту і постійно займається удосконаленням педагогічної майстерності; співпрацює з іншими вчителями; колекціонує педагогічні ідеї; ділиться власним досвідом через ведення авторського блогу, публікується в наукових педагогічних виданнях; використовує інноваційні педагогічні технології. Отже, креативність має стати компетентністю педагога й набути належного статусу в змісті педагогічної освіти.

Список використаних джерел

1. Cachia R., Ferrari A. Creativity in Schools: A Survey of Teachers in Europe. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2020.
2. Dudzikowa M., Knasiecka-Falbierska K. Sprawcy i/lub ofiary działań pozornych w edukacji szkolnej, Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, 2019.
3. Galewska-Kustra M., Szkoła wspierająca twórczość uczniów. Teoria i przykład praktyki, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2022.
4. Демченко Е.П., Кепуле И. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми. «Young Scientist» («Молодий вчений»). 2018. № 5.2 (57.2). May / Травень. С.28-35.